

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЙДЕРСТВА ТА МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ

У статті проаналізовано основні способи вчинення суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із протиправним захопленням підприємств різної організаційно-правової форми власності, розробленню механізмів протидії рейдерським атакам. Зокрема, досліджено наукові підходи до визначення рейдерства, висвітлено визначальні проблеми та шляхи їх подолання. Проаналізовано види рейдерства, ознаки, їх відмінності та особливості прояву кожного з них. На основі дослідження теоретико-методологічних та прикладних аспектів боротьби з рейдерськими загрозами розроблено дієвий та ефективний механізм протидії.

Ключові слова: рейдерство, протиправне захоплення, загроза, протидія рейдерству, бізнес, безпека.

Постановка проблеми. Нині є частими випадки ускладнення здійснення підприємницької діяльності, тому дуже важливим є усунення перешкод, що стає ключовою умовою нормального функціонування бізнесу та його подальшого розвитку.

У розвинених країнах досить часто застосовується практика розширення діяльності компаній та сфер впливу шляхом злиття або поглинання, за допомогою чого забезпечується захист інтересів кожного суб'єкта та конкурентні переваги. Розвиток бізнесу засновується на рівноправному злитті та поглинанні підприємств та власності різних форм, за взаємною згодою сторін.

На жаль, бізнес в Україні змушений розвиватись незважаючи на існування наступних негативних факторів:

- слабкість правової системи;
- недосконалість чинного законодавства;
- відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника;
- корупція у владних структурах;
- низький рівень правової культури;
- правовий нігілізм як у представників органів влади так і суб'єктів господарювання [1, с. 131].

Сукупність перелічених чинників значно сприяла появі та поширенню в Україні рейдерства, тобто діяння, яке спрямоване на протиправне захоплення та взяття контролю над суб'єктами господарювання, яке здійснюється із порушенням їхніх прав та інтересів. Зростання кількості рейдерських захоплень підприємств знижує рівень їх фінансової безпеки, негативно впливає на розвиток економіки та сектору бізнесу країни.

Ціль даної роботи: загальне дослідження й аналіз правових проблем, пов'язаних із силовим протиправним захопленням підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Питання рейдерства, його значення та вплив розглядали такі провідні науковці, як Валласк Е. В., Мазур І. І., Варналій З. С., Макарова О. І., Бондаренко М. В., Смітюх А. В. та інші. Проте, в сучасних реаліях дослідження цього питання постійного вивчення і напрацювання дієвих заходів для його уникнення.

Виклад основного матеріалу. На даний момент, частими є випадки вчинення суспільно небезпечних дій, пов'язаних із силовим протиправним захопленням підприємств різної організаційно-правової форми, які в народі йменуються як «рейдерство». Про велику кількість рейдерських атак свідчить світовий рейтинг захисту прав власності, в якому Україна станом на 2018 рік посідає 115 місце з 128 країн.

У 2018 було розглянуто проект Закону «Рейдерству СТОП!» (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення захисту прав власників майна шляхом аудіо та відео-фіксації процесу проведення нотаріальних дій) [2], у якому зазначено посилено контроль та нагляд за діяльністю реєстраторів, обмежено доступ до реєстрів, комунальні підприємства позбавляються права здійснювати реєстраційні дії.

Погоджуємося з думкою науковця Смітюха А. В., який вважає, що необхідність надання правового оформлення силовому та протиправному за суттю загарбання власності це головна, визначальна проблема сучасного рейдерства в Україні [3, ст. 61]. На наш погляд, для її вирішення необхідно чітко розмежувати цивільно-правовий термін «поглинання», тобто дії, спрямовані на отримання особою або групою осіб, які діють спільно, корпоративного контролю над суб'єктами господарювання у вигляді пакету акцій або частки статутного капіталу, який забезпечує такий контроль, тобто здатність впливати на

справи товариства через використання корпоративних прав, насамперед на участь в управлінні його справами, від кримінально-правового рейдерства. Яке визначається в ст. 2062 Кримінального Кодексу України, як «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації».

Так, наприклад, у законодавстві Франції, Італії, детально визначено злочини в сфері корпоративного управління та передбачено відповідне покарання, встановлена кримінально-правова охорона підприємств від рейдерських захоплень. Франція ефективно захищає систему корпоративного управління, зокрема, встановлена консервативна процедура реєстрації юридичних осіб судами, які вправі перевіряти достовірність представлених відомостей, запит додаткової інформації без обмеження часових рамок [4].

Науковці умовно поділяють рейдерство на 3 види:

1) «Біле рейдерство» – полягає в ретельно спланованому комплексі дій спрямованих на поглинання компанії, що відбувається всупереч волі власників підприємства, але здійснюється на законних підставах. Такий вид поглинання в основному використовується до активів які мають проблеми з корпоративним управлінням та/або скрутне фінансове становище.

2) «Сіре рейдерство» – поглинання компанії, яке здійснюється в поєднанні як законних механізмів так і незаконних дій. Такі захоплення є найбільш складними по своїй суті, адже всі незаконні дії в результаті підтверджуються законними механізмами, що значно ускладнює подальше оскарження реальними власниками активів.

3) «Чорне рейдерство» – захоплення активів або компаній, яке базується на застосуванні лише незаконних методів діяльності: підкупу посадових осіб товариства, органів державної влади, правоохоронних органів, органів судової влади, підробки документів, злочинної змови з державними реєстраторами або нотаріусами. Такий вид рейдерства може бути застосований до будь-якої компанії або активу, але найбільше в зону ризику потрапляють непублічні компанії [5, ст. 131–133].

За характеристикою об'єкта інтересів, рейдерство розподіляється на:

1) матеріальне (хард-рейдерство) – здійснюється щодо об'єктів нерухомості (будинки, квартири, нежитлові приміщення), акцій підприємств, корпоративних прав і бізнесу в цілому, та ін.;

2) нематеріальне (софт-рейдерство) – плагиат, підкуп виборців, тощо.

Деякі науковці, поряд з основними видами рейдерської атаки підприємств виділяють новий вид

загрози у формі інтелектуального рейдерства, яке полягає в захопленні чужих прав інтелектуальної власності (товарні знаки, торгові марки, патент на винахід, бази даних, ноу-хау, тощо). Реєструючи на своє ім'я об'єкти прав інтелектуальної власності, рейдер отримує можливість блокувати діяльність компанії, вимагати гроші, використовувати авторські права в своєму бізнесі і навіть захоплювати матеріальні активи. Прикладом інтелектуального рейдерства є спроба компанії припинити діяльність своїх конкурентів за допомогою реєстрації їх торгової марки. Це здійснюється з метою заборони власникам використовувати її і вести бізнес в цілому.

Під даний вид підпадають невеликі компанії, які займають незначне місце на ринку та мають будь-які результати інтелектуальної власності. Більшість таких захоплень відбувається через вину власників, які не здійснюють необхідних заходів для захисту своїх прав [6].

Узагальнено, рейдерське захоплення здійснюється таким чином:

– шляхом підроблення документів або рішення суду (в більшості випадків — неправосудного) державним реєстратором вносяться відомості до ЄДРСР про належність майна (корпоративних прав, права управління майном) іншій особі, а відомості про справжнього власника видаляються;

– шляхом фізичного захоплення об'єкта під виглядом реалізації власником своїх законних повноважень;

– формальний перепродаж рейдерами захопленого об'єкта «добросовісному» набувачу чи цілому ланцюгу таких «добросовісних» набувачів [7].

В більшості випадків внесення потрібних рейдером змін до реєстру здійснюється на підставі судових рішень, які є обов'язковими до виконання. Довести факт винесення суддею завідомо неправосудного рішення майже не можливо. Так як, рішення прийняте без порушення процесуальних норм права. Винесене судове рішення формально виглядає як законне, навіть якщо воно було прийнято на основі підроблених документів. Довести вину юристів, які подали підроблені документи до суду, довести також дуже складно, адже необхідно буде доводити, що вони знали проте, що документи підроблені.

За даними Міністерства юстиції України кількість рейдерських атак щороку перевищує 3000, а їх результативність становить понад 90 %. Це і є суттєвою загрозою для «рядових» суб'єктів малого та середнього підприємництва і наносить чималої шкоди добросовісній конкуренції на ринку.

На противагу цьому, великі, впливові, високорентабельні підприємства стають ціллю рейдерських

атак рідше. Це пов'язано з тим що: по-перше, великі підприємства мають більші організаційні, фінансові, інтелектуальні ресурси для протистояння рейдерству; по-друге, їх захоплення потребує більших затрат з боку рейдера, що робить рейдерську атаку менш виправданою; по-третє, такі підприємства, здебільшого, мають високий ступінь контролю, жорсткі засоби управління і «великих» партнерів, які не бажають втрачати вигідні зв'язки.

Метою отримання контролю над підприємством через реалізацію будь-якої рейдерської схеми, як правило є не продовження успішного бізнесу, а отримання права власності на його матеріальні чи нематеріальні активи за ціною в рази нижчою ринковою. В основному це здійснюється через продаж «добро-совісному» набувачеві [8, с. 101].

Захист прав та інтересів потерпілого від рейдерства чи шахрайства з використанням державних реєстрів може здійснюватися у три основні способи:

- шляхом звернення до суду з позовами;
- шляхом звернення до правоохоронних органів із заявою про відкриття кримінального провадження;
- шляхом звернення до Мін'юсту зі скаргою на дії реєстратора [6].

Таким чином, необхідно врегулювати питання про надання повного доступу до відомостей державних реєстрів адвокатам та слідчим поліції. Умови такого доступу мають бути однаковими для слідства та захисту, оскільки КПК України передбачає рівність сторін у кримінальному провадженні.

Також, правозастосовна практика наголошує на необхідності в регулювання фіксації та забезпечення доказів потерпілим та забезпечити способи захисту прав потерпілого та підсудності відповідних справ. Судовий захист повинен бути ефективним. У результаті звернення до суду треба забезпечити поновлення порушених прав потерпілих та більш якісно врегулювати повноваження Міністерству юстиції України щодо внесення ним змін до реєстраційних записів у позасудовому порядку.

Це може здійснюватись шляхом надання Міністерству юстиції України права на скасування реєстраційних записів у випадках, якщо: відповідна реєстраційна дія була вчинена з явним порушенням територіальних повноважень реєстратора; відповідна реєстраційна дія була вчинена на підставі підроблених документів; відповідна реєстраційна дія була вчинена всупереч наявності зареєстрованого обтяження чи заборони; відповідна реєстраційна дія була вчинена шляхом несанкціонованого втручання в роботу електронної бази даних державних реєстрів [9].

Проте, на нашу думку, для ефективного захисту свого підприємства не менш важливим є необхідність

в самостійному створенні певних умов та здійсненні всіх можливих заходів для попередження рейдерських атак. Так, необхідно постійно контролювати та оновлювати документи, які в випадку рейдерського захоплення допоможуть здійснити необхідні правові міри протидії та мінімізації втрат.

Реалізація рейдерської атаки розпочинається із збирання й аналізу інформації про суб'єкт:

1) про всі складники функціонування суб'єкта господарювання, зокрема фінансову та податкову звітність,

2) матеріали управлінського обліку, статутні документи суб'єкта господарювання,

3) відомості з реєстру акціонерів (частка підприємства, яка припадає на середнього акціонера, список найбільших акціонерів, у тому числі їхні особисті дані),

4) протоколи ради директорів, трудові договори;

5) даних про особливості управління, фінансову політику, топ менеджмент, активи та зобов'язання підприємницької структури.

6) данні, що компрометують його керівництво, та всім аспектам функціонування підприємства, що роблять його вразливим до дій зловмисників [1, с. 133].

Таким чином, потрібно підготувати документи завчасно до виникнення загрози захоплення, зберігати в надійному місці і постійно оновлювати при наступаючих змінах на підприємстві. Їх використання являється необхідним для протидії рейдерам при раптовому нападі на підприємство. Формується з мінімуму документів підприємства, які необхідно пред'явити до органів внутрішніх справ із заявою в разі раптового нападу і захоплення бізнесу.

Відсутність важливих документів підприємства призведе до того, що збір необхідних документів для звернення до органів внутрішніх справ затягнеться на кілька днів, яких рейдерам буде досить для здійснення повного захоплення підприємства. Також необхідно обмежити доступ до даних документів.

Висновки. Отже, на нашу думку, ефективними засобами захисту від рейдерства, є посилення контролю над суб'єктами підприємництва, зокрема чітка фіксація та обмеження доступу до реєстрів. Це допоможе суттєво ускладнити реалізацію окремих схем захоплення підприємств і дасть змогу ефективнішого викриття рейдерських груп.

На рівні підприємства, у випадку, якщо власник (власники) помітили планування рейдерського замаху потрібно: здійснити захист важливих документів підприємства, посилити внутрішній контроль серед учасників та акціонерів; привернути увагу громадськості і правоохоронних органів до рейдер-

ської атаки, у тому числі і опублікувати в ЗМІ; в межах закону максимально обмежити доступ до документів і важливої інформації про контрагентів для усіх працюючих за трудовим договором і контрактом,

стани рахунків, дати поставок тощо; якщо метою рейдерської атаки є нерухомість, то доцільно будь-яким способом обтяжити даний об'єкт власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Стратегічні пріоритети*, №2(3), 2007. С. 129–136.
2. Проект Закону «Рейдерству СТОП!» (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення захисту прав власників майна шляхом аудіо та відео-фіксації процесу проведення нотаріальних дій) № 2543-VIII від 18.09.2018. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64565.
3. Смітюх А. В. Поняття та ознаки рейдерства у контексті суміжних понять поглинання та загарбання. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство*. 2014. Т. 19, Вип. 2. С. 56–62.
4. Монахов С. А., Акжигитов Р. І., Сычев П. Г. Расследование преступлений, связанных с незаконным захватом предприятий. *Методический обзор*. Москва. 2006. С. 48–56.
5. Андрушків Б. М., Вовк Ю. Я., Дудкін П. Д. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. *Антирейдерство*. Тернопіль: Вид. Тернограф, 2008. 424 с.
6. Корсак А. Б. Противодействие рейдерству в системе антикоррупционных мер. *Безопасность бизнеса*. 2008. № 3. URL: <http://center-bereg.ru/m2660.html>.
7. Ярош С. Рейдерство в Україні – хто винен? URL: <https://racurs.ua/ua/1328-reyderstvo-v-ukrayini.html>.
8. Турнаев А.В. Уголовно-правовые аспекты противодействия рейдерским деяниям за рубежом. *Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2013. С 93–105.
9. Єфіменко А. Рейдерствоаборинок контролю. *Юридичний журнал*. № 11. 2008. URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3072>.

REFERENCES

1. Varnaliy Z. S. (2007). Reiderstvo v Ukraini: peredumovy ta shliakhy podolannia. *Stratehichni priorytety – Strategic priorities*, 2(3), 129–136 [in Ukrainian].
2. Proekt Zakonu «Reiderstvu STOP!» (pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia zakhystu prav vlasnykiv maina shliakhom audio ta video-fiksatsii protsesu provedennia notarialnykh dii) № 2543-VIII vid 18.09.2018. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64565 [in Ukrainian].
3. Smitiukh A. V. (2014). Poniattia ta oznaky reiderstva u konteksti sumizhnykh poniat pohlynannia ta zaharbannia. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya : Pravoznavstvo – Herald of Odessa National University. Series: Jurisprudence*. T. 19, V. 2. 56–62 [in Ukrainian].
4. Monakhov, S. A., Akzhigitov, R. I., Sychev, P.G. (2006). Rassledovaniye prestupleniy, svyazannykh s nezakonnym zakhvatom predpriyatiy. *Metodicheskiy obzor*. Moscow. 48–56 [in Russian].
5. Andrushkiv, B.M., Vovk, Yu.Ya., Dudkin, P.D. (2008). Ekonomichna ta mainova bezpeka pidpriemstva i pidpriemnytstva. *Antyreiderstvo*. Ternopil: Vyd. Ternohraf, 424 [in Ukrainian].
6. Korsak, A.B. (2008). Protivodeystviye reyderstvu v sisteme antikorrupsionnykh mer. *Bezopasnost biznesa*. V. 3. URL: <http://center-bereg.ru/m2660.html> [in Russian].
7. Yarosh, S. Reiderstvo v Ukraini — khto vynen? URL: <https://racurs.ua/ua/1328-reyderstvo-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].
8. Turnayev A. V. (2013). Ugolovno-pravovyye aspekty protivodeystviya reyderskim deyaniam za rubezhom. *Yuridicheskaya nauka i praktika: Vestnik Nizhegorodskoy akademii MVD Rossii – Legal science and practice: Bulletin of the Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 93–105 [in Russian].
9. Yefimenko, A. (2008). Reiderstvoaborynok kontroliu, *Yurydychnyi zhurnal – Legal Journal*, 11. URL : <http://justinian.com.ua/article.php?id=3072> [in Ukrainian].

ПУСТОВИТ А. В.

студентка 4 курсу 6 групи Следственно-криміналістического інститута
Національного юридического університета імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЙДЕРСТВА И МЕХАНИЗМОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

В статье проанализированы основные способы совершения общественно опасных деяний, связанных с противоправным захватом предприятий различной организационно-правовой формы собственности, разработке механизмов противодействия рейдерским атакам. В частности, исследованы научные подходы к определению рейдерства, освещены определяющие проблемы и пути их преодоления. Проанализированы виды рейдерства, признаки, их различия и особенности проявления каждого из них. На основе исследования теоретико-методологических и прикладных аспектов борьбы с рейдерскими угрозами разработан действенный и эффективный механизм противодействия.

Ключевые слова: рейдерство, противоправный захват, угроза, противодействие рейдерству, бизнес, безопасность.

PUSTOVIT A. V.

4th Year Student, 1st Group of the Criminal-Investigate Institute of Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL CHARACTERISTICS OF RAIDING AND MECHANISM OF COUNTERACTION

Problem setting. The article deals with the problem of raiding and its manifestations in the domestic business and the development of mechanisms to counteract raider attacks.

Based on the study of theoretical and methodological and applied aspects of combating threats raider develop effective and efficient mechanism of anti-raiding, which is part of the strategy of economic security.

Target of research. General research and analysis of legal problems connected with forceful unlawful seizure of enterprises of various organizational and legal forms.

Analysis of resent researches and publications. Issues of raiding, its significance and influence were considered by such leading scholars as Valassk E. V., Mazur I. I., Varnalij S. S., Makarov O. I., Bondarenko M. V., Smytiuk A.V. and other.

Article's main body. At the moment, there are frequent cases of socially dangerous actions connected with the forceful misconduct of enterprises of various organizational and legal forms, which are commonly referred to as "raider attacks". Raider is a person who attacks an enemy in their territory.

There are 3 main main type so fraiding:

- 1) «white» sort of raider attacks, when raiders capitalize on the loopholes of the opaque Ukrainian financial regulation system and confusing tax system, but do not violate law by doing this;
- 2) «gray» raider attacks;
- 3) «black» raider attacks, where raiders' instruments also include the use of physical violence, threatening, bullying, supplemented by forgery of documents, files, company records and signatures.

There are other types of raider attacks such as «hard», «soft» and «intellectual raiding».

The raider hijacking is carried out as follows:

- by falsifying documents or a court decision (in most cases unlawful), the state registrar makes information on the ownership of the property (corporate rights, property management rights) to another person, and information on the beneficial owner is deleted;
- by the physical capture of an object under the guise of realization by the owner of his legal authority;
- a formal resale by the raiders of the entrained object to the "bona fide" buyer or the whole chain of such "bona fide" purchasers.

Realization of a raider attack starts from the collection and analysis of information about the subject.

Conclusions and prospects for the development. At the enterprise level, in case the owner (owners) noticed the planning of a raider attack, it is necessary: to protect the important documents of the enterprise, to strengthen internal control among the participants and shareholders; Attract public and law enforcement attention to a raider attack.

Keywords: security, raider attacks, economic security, threat, raiding, counter raiding strategy of economic security.

Пустовіт А. В. Правова характеристика рейдерства та механізмів протидії. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2018. № 2 (11). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Pustovit11.pdf>.